

Η πόλη ως ιστορικό υποκείμενο (Λεφεβρ)

«...η πόλη με τα τόσα αναπάντεχα και τις μεταμορφώσεις από τον καιρό των αρχαϊκών της πυρήνων...τούτη η θαυμαστή κοινωνική μορφή, το κατεξοχήν έργο της πράξης και του πολιτισμού, καταστρέφεται και αναδημιουργείται μπροστά στα μάτια μας... η πόλη προσαρμόζεται βίαια στο καλούπι της βιομηχανικής επιχείρησης... Η πόλη δεν είχε και δεν έχει νόημα, παρά μόνο σαν έργο, σκοπός, τόπος ελεύθερης απόλαυσης, τομέας της αξίας χρήσης... Κάποτε το Άστυ ήταν γενέτειρα, έδρα και εστία του Λόγου... Σήμερα, η ορθολογικότητα περνάει μακριά από την πόλη, πάνω από αυτήν, στην κλίμακα του εθνικού χώρου ή της ηπείρου... Τη δέχεται μόνο ως εργαλείο και μέσο.

...το Κράτος, τα κέντρα απόφασης, οι ιδεολογικές, οικονομικές και πολιτικές εξουσίες δε μπορούν παρά να αντιμετωπίζουν με αυξημένη περιφρόνηση αυτή την κοινωνική μορφή, που τείνει προς την αυτονομία... που παρεμβάλλεται ανάμεσα σε αυτές και τον «κάτοικο», εργάτη ή όχι, παραγωγικά εργαζόμενο ή όχι, οπωσδήποτε όμως άνθρωπο και πολίτη... Η κρατική εξουσία και τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα δε μπορούν να συλλάβουν παρά μια και μόνο στρατηγική: να εξευτελίσουν, να υποβαθμίσουν, να καταστρέψουν την κοινωνία της πόλης... Η κρίση της πόλης συνοδεύεται σχεδόν παντού από μία κρίση των θεσμών της πόλης (αυτοδιοίκηση) που οφείλεται στη διπλή πίεση του κράτους και της βιομηχανικής επιχείρησης... που προσπαθούν να σφετεριστούν τις λειτουργίες, τις ιδιότητες, τα προνόμια της κοινωνίας πόλης» (Henry Lefebvre, Δικαίωμα στην πόλη)

Με βάση τα παραπάνω αποσπάσματα, η **τοποθέτηση** απέναντι στο ζήτημα του αν η πόλη στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και όχι μόνο, αποτελεί στοιχείο συνέχειας και έκφραση ενός «αστικού πολιτισμού», «ενός αστικού νοήματος», το οποίο βρίσκεται σε ανταγωνιστική σχέση με τον εκάστοτε τρόπο παραγωγής ή αν αποτελούν «εσωτερικό» αποτέλεσμα της εξέλιξης του εκάστοτε τρόπου παραγωγής, υποκείμενα των κοινωνικών αντιθέσεων και αποτέλεσμα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας, εμπεριέχει ευθείες αναλογίες με μια πολιτική τοποθέτηση σχετικά με τον τρόπο συγκρότησης των όρων της πολιτικής, οικονομικής και ιδεολογικής κυριαρχίας των εκάστοτε κυρίαρχων κοινωνικών τάξεων, αλλά και τους όρους ανατροπής αυτής της κυριαρχίας.

Το ερώτημα που τίθεται αφορά, επί της ουσίας, **την πρωτοκαθεδρία ή όχι της αντίθεσης κεφαλαίου – εργασίας και του ρόλου της ταξικής πάλης στις δομές και λειτουργίες της πόλης**¹ και συνακόλουθα το ρόλο και τα όρια της πολιτικής αυτονομίας του κράτους και των θεσμών τοπικής αυτοδιοίκησης², το είδος των πολιτικών διεκδικήσεων για την προάσπιση του «αστικού νοήματος», που αντιστοιχούν σε ένα «αστικό κοινωνικό κίνημα», και γενικότερα τη διεκδίκηση της πολιτικής και οικονομικής αυτονομίας του «άστεως» από τους «ιστορικούς δράστες του αστικού νοήματος», απέναντι στην κρατική κυριαρχία.

Είναι αυτή ακριβώς, η εξελικτική προσέγγιση του αστικού φαινομένου και η **θεώρηση του ως αυτόνομης και ιδιαίτερης χωρικής μορφής κοινωνικο-πολιτικής οργάνωσης**, χώρος κατανάλωσης, ανταλλαγής, κοινωνικών σχέσεων και πολιτικής διακυβέρνησης, που του προσδίδει ξεκάθαρα «προοδευτικά» χαρακτηριστικά στην εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνικής οργάνωσης, που το μετατρέπει σε «ιστορικό υποκείμενο» και σε «δράστη» της κοινωνικής εξέλιξης. Έτσι, η πόλη περιγράφεται ως «πυρήνας» ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, ως ο κινητήριο μοχλός στις

¹ «...αν και οι ταξικές σχέσεις και η ταξική πάλη είναι θεμελιώδεις στην κατανόηση της αστικής σύγκρουσης, δεν είναι κατά κανένα τρόπο η μόνη ή ακόμα η πρώτη πηγή της αστικής κοινωνικής αλλαγής. Η θεωρία μας πρέπει να αναγνωρίσει άλλες πηγές αστικής κοινωνικής αλλαγής: ο αυτόνομος ρόλος του κράτους, οι σχέσεις ανάμεσα στα φύλα, τα εθνολογικά και εθνικά κινήματα και τα κινήματα που αυτοπροσδιορίζονται ιδιαίτερα ως κινήματα πολιτών.», Ελένη Πορτάλιου, Θεωρίες για την πόλη - Αστικά κοινωνικά κινήματα

² «Η κρίση της πόλης... συμβαδίζει απαραίτητα με μια κρίση των θεσμών στην κλίμακα της πόλης, της νομοθεσίας και της διοίκησης της πόλης. Από τη στιγμή κατά την οποία όλα εξαρτώνται από το επίπεδο που προσιδιάζει στην πόλη (δήμοι, τοπικά έξοδα και επενδύσεις, σχολεία, σχολικά προγράμματα, πανεπιστήμια κλπ) περνούν βαθμιαία στον έλεγχο του Κράτους και θεσμοποιούνται στο σφαιρικό επίπεδο, η πόλη ως ιδιότυπος θεσμός τείνει να εξαφανιστεί. Πράγμα που την καταργεί ως έργο αυτοχθόνων, ιδιότυπων, επίσης, ομάδων.», Henry Lefebvre, Δικαίωμα στην πόλη

διαδικασίες της μετάβασης από το φεουδαλικό στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, ως ανταγωνιστική μορφή πολιτικής εξουσίας και κοινωνικής ανατροπής, ενώ σε ιδεολογικό επίπεδο αποτελεί υλική έκφραση των ανθρωπίνων ελευθεριών και δημοκρατικών δικαιωμάτων³. Επίσης, το «αστικό» ως αυτόνομη μορφή κοινωνικής οργάνωσης ελέγχεται αλλά δεν κυριαρχείται από τις κυρίαρχες κοινωνικές δυνάμεις. Αντίθετα, ως τέτοιο, βρίσκεται σε διαρκή διαπάλη με την εκάστοτε κεντρική εξουσία και τις νέες «θεσμοποιήσεις» που διαμορφώνονται από τις παλιές ή νέες κοινωνικές δυνάμεις που κατά ιστορικές περιόδους κυριαρχούν σε συνολικό επίπεδο.

Με βάση τα παραπάνω, αναδεικνύεται και η έννοια του «πολίτη», η δηλαδή έγκλιση των ατομικών υποκειμένων στο πλαίσιο του συλλογικού σώματος της πόλης-«άστεως» με κοινά χαρακτηριστικά και επιδιώξεις και η προβολή διεκδικήσεων που σχετίζονται με την «αξιακή» χρήση του αστικού χώρου (συλλογική κατανάλωση, κουλτούρα κλπ), τα οποία συμπυκνώνονται σε διάφορες εκφορές, όπως «κοινωνία των πολιτών», «κίνημα πολιτών», «ενεργοί πολίτες» κ.α. Ο προσδιορισμός κατά αυτόν τον τρόπο της έννοιας του «πολίτη» και η προβολή της σε ένα «αυτόνομο» πολιτικό επίπεδο, πέρα από τον καθιερωμένο νομικό προσδιορισμό, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την πολιτική έννοια του «άστεως», ενώ αποτελεί και τη «θεωρητική βάση» μερίδας της ρεφορμιστικής αριστεράς και του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται τη συγκρότηση των «κινήματων πόλης» (πολιτικά συσσωματώματα τύπου Παναττικού Δικτύου κ.α.),

Πρόκειται για μια πολιτικο-ιδεολογική τοποθέτηση που εμπεριέχει, τόσο την προβληματική χρήση «υπερταξικών» προσδιορισμών, οι οποίοι υποκρύπτουν την ταξική θέση των ατόμων, ως κατοίκων συγκεκριμένου χώρου που υπόκεινται τις επιπτώσεις της χωρικότητας των κοινωνικών σχέσεων με τον ειδικό τρόπο που η κοινωνική θέση τους επιβάλλει, όσο και τον σκληρό πυρήνα της αστικής ιδεολογίας, αυτόν της αναγνώρισης του προοδευτικού ρόλου της αστικής τάξης και της αγοράς, η οποία αποτελεί το μοναδικό δυναμικό παράγοντα, το κύριο αίτιο κάθε κίνησης και κάθε αλλαγής. Ο καπιταλισμός (και ο αστικός πυρήνας του) είναι ο μόνος κοινωνικός σχηματισμός με ικανότητα ανάπτυξης. Από αυτό απορρέει και η ανάγκη μιας εξωτερικής, ανεξάρτητης πηγής ή «κινητηρίου μοχλού» που να μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνος για τη γέννηση του, δηλαδή το άνοιγμα των εμπορικών οδών, μια εξέλιξη τυχαία και ανεξάρτητη από τις φεουδαλικές σχέσεις στην ύπαιθρο, που από μόνες τους είναι ανίκανες για παραπέρα εξέλιξη. Η αγορά και η ανταλλακτική αρχή είναι ο παντοδύναμος «κινητήρας» που βρίσκεται πίσω από κάθε εξέλιξη, αρχαία, φεουδαλική ή καπιταλιστική, ενώ η απουσία τους συνεπάγεται στασιμότητα.

Η πολιτική απόληξη αυτής της προσέγγισης οδηγεί σε όψεις καπιταλιστικής διαχείρισης, όπως αυτή του «δημοκρατικού μετασχηματισμού» ή «μεταρρύθμισης»⁴, που αποδίδουν θετικό πρόσημο στη λειτουργία πλευρών του κρατικού μηχανισμού και κυρίως των πολιτικών και διοικητικών μηχανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης, ως εκφραστών των κοινωνικών διεκδικήσεων.

Οι παραπάνω περιγραφές του «αστικού νοήματος» και της ιστορικής του συνέχειας, απορρέουν από σχετικά συγκεκριμένες θεωρητικές αφετηρίες που αφορούν τις διαδικασίες και την ιστορική περίοδο μετάβασης από το φεουδαλικό στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, με βασικούς άξονες, τη φύση του φεουδαλικού συστήματος παραγωγής, το ρόλο του εμπορικού κεφαλαίου και των αγορών στην

³ «Η μεσαιωνική πόλη... Ήταν μια πολιτική κουλτούρα, ορισμένη από τη θεσμική της αυτονομία και από τη δέσμευση της σε κάποια μορφή αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Η πόλη γίνεται κοινότητα μόνο όταν και όπου η χωρική της οντότητα γίνεται η περιοχή στην οποία αναγνωρίζονται και ενισχύονται νόμοι και θεσμοί που ανταποκρίνονται στους νέους δημοκρατικούς κανόνες ενός κράτους οικοδομημένου γύρω από την ορθολογική – νομική αρχή της νομιμότητας. Το σχέδιο των μεσαιωνικών πόλεων αντιπροσώπευε μια νέα μορφή κράτους, πολύ πιο στενά εξαρτημένη από τη δυναμική της αστικής κοινωνίας έναντι του τύπου του κράτους που θριάμβευσε ταξικά στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης με απολυταρχισμό... οι μεσαιωνικές πόλεις συγκροτήθηκαν ως κοινωνικο-πολιτικές κοινότητες από την ιστορική δράση των κινήματων των πολιτών, που μετασχημάτισαν μια δεδομένη χωρική μορφή σε μια αστική κουλτούρα και ένα πολιτικό θεσμό.», Ελένη Πορτάλιου, Θεωρίες για την πόλη - Αστικά κοινωνικά κινήματα

⁴ «Η αστική ζωή θα μπορέσει τάχα να αποκτήσει και να επιτείνει την ικανότητα ενσωμάτωσης και συμμετοχής της πόλης και που κανείς δε μπορεί να αναβιώσει ούτε με την αυταρχικότητα, ούτε με διοικητικές πράξεις... ο δημοκρατικός χαρακτήρας ενός καθεστώτος διακρίνεται στη στάση του απέναντι στην πόλη, τις «ελευθερίες πόλης», την αστική πραγματικότητα...», Henry Lefebvre, *Δικαίωμα στην πόλη – Χώρος και πολιτική*, Αθήνα, Εκδ. Κουκίδα, 2007

ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, τη συσσώρευση του κεφαλαίου και του μετασχηματισμού των παραγωγικών σχέσεων και συνακόλουθα το διαλυτικό ρόλο, που διαδραμάτισαν οι πόλεις, ως προς το πολιτικό σύστημα εξουσίας της φεουδαρχίας, αλλά και γενικότερα με μια συνολικότερη αντίληψη για τον ίδιο το χαρακτήρα του αστικού κράτους⁵.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνουν ορισμένες κριτικές διαπιστώσεις, σχετικές με τα δομικά χαρακτηριστικά του φεουδαλικού τρόπου παραγωγής, τις διαδικασίες μετάβασης στον καπιταλισμό και το ρόλο που διαδραμάτισαν οι πόλεις σε αυτές.

1. Ο διαχωρισμός της πόλης από την ύπαιθρο «ως βάση κάθε καλά αναπτυγμένου καταμερισμού της εργασίας που απορρέει από την ανταλλαγή εμπορευμάτων» είναι κοινός σε πιο διαφορετικούς κοινωνικούς σχηματισμούς. Με τον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας εδραιώνεται απλά η ύπαρξη των πόλεων και δεν πρέπει να συγχέεται στην ιστορική του εξέλιξη με τον καταμερισμό της εργασίας στην καπιταλιστική αγορά και συνεπώς στην καπιταλιστική πόλη. Αντίθετα, η κυριαρχία της καπιταλιστικής πόλης είναι προϊόν μιας ιστορικής ρήξης, του «προπατορικού αμαρτήματος» του κεφαλαίου, της «πρωταρχικής συσσώρευσης».
2. Η απλή ύπαρξη εμπορευματικής παραγωγής και κυκλοφορούντος κεφαλαίου, παρόλο που έχει διαλυτική επίδραση στο φεουδαλικό τρόπο παραγωγής, δεν αρκεί, ώστε αυτή να οδηγήσει στην καπιταλιστική παραγωγή⁶. Βασικά αιτία της κατάρρευσης της ήταν μάλλον οι εγγενείς αντιφάσεις της ίδιας της κοινωνίας παρά η (εξωτερική) επίδραση που άσκησε πάνω της το εμπόριο. Εξάλλου, η αυτόνομη ανάπτυξη του εμπορικού κεφαλαίου, η οποία στηρίζεται στις διαφορετικές τιμές μεταξύ αγορών και σφαιρών παραγωγής (αγορά με χαμηλή τιμή και πώληση με υψηλή) είναι «αντιστρόφως ανάλογη προς το βαθμό, στον οποίο η παραγωγή δεν έχει υποταχθεί στο κεφάλαιο». Η «εξωτερικότητα» του εμπορικού κεφαλαίου απέναντι στην παραγωγή, αποτελεί αυτήν την ίδια την προϋπόθεση της ύπαρξης του, αφού παρεμβάλλεται ως «μεσάζοντας» ανάμεσα σε άκρα που δεν ελέγχει και ανάμεσα σε καταστάσεις που δεν δημιουργεί.

Συνεπώς, το «κεφάλαιο» και οι «αγορές» πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η ανάπτυξη των φεουδαλικών πόλεων δε μπορούν να θεωρηθούν απευθείας πρόγονοι της καπιταλιστικής πόλης και της καπιταλιστικής αγοράς, αντίθετα η ανάπτυξη της φεουδαλικής πόλης στηριζόταν στην άμεση ιδιοποίηση της υπερεργασίας και της γαιοπροσόδου από τους αγρότες καλλιεργητές, σε συνθήκες όπου τα μέσα παραγωγής βρίσκονταν στα χέρια των άμεσων παραγωγών και όπου η «πολιτική σχέση ανάμεσα σε άρχοντα και υπήκοο συνεπώς ήταν ουσιώδες στοιχείο της οικονομικής σχέσης ιδιοποίησης», αποτελώντας το πραγματικό υπόβαθρο του φεουδαλικού τρόπου παραγωγής.

3. Η ερμηνεία της «ελευθερίας» των μεσαιωνικών πόλεων δε μπορεί να ιδωθεί έξω από το φεουδαλικό πλαίσιο. Η αυτονομία της πόλης δεν ήταν η αυτονομία μιας «μη φεουδαλικής νησίδας»,

⁵ «Η συντριπτική πλειονότητα των μαρξιστών συγγραφέων που δεν ανήγαν το καπιταλιστικό Κράτος στην πολιτική κυριαρχία (στη «δικτατορία» μιας αστικής τάξης – υποκειμένου), και που έβαζαν επομένως το κείμενο: «Γιατί τούτο ακριβώς το κράτος κι όχι κάποιο άλλο ανταποκρίνεται στην αστική πολιτική κυριαρχία;», προσπάθησαν να βρουν το θεμέλιο αυτού του Κράτους στον τομέα της κυκλοφορίας του κεφαλαίου και των «γενικευμένων» εμπορικών ανταλλαγών. Είναι αρκετά γνωστή η γενική γραμμή αυτών των αναλύσεων: ανταλλαγές ανάμεσα σε «ατομικούς» ιδιοκτήτες εμπορευμάτων – αυτή η ατομική ιδιοκτησία νοείται μόνο στο νομικό επίπεδο – συμβόλαιο αγοραπωλησίας της εργασιακής δύναμης, ισότιμη ανταλλαγή και αφηρημένη αξία ανταλλαγής κτλ. Αυτό φαίνεται να είναι το έδαφος όπου εμφανίζεται η «τυπική» και «αφηρημένη» ισότητα και ελευθερία των μεμονωμένων μορίων της κοινωνίας των ελεύθερων ανταλλαγών, μορίων που εδραιώνονται ως νομικο-πολιτικά «άτομα-πρόσωπα», του νόμου και του τυπικού και αφηρημένου νομικού κανόνα ως συστήματος συνοχής των εμπορών – ανταλλαγών. Ο σχετικός χωρισμός Κράτους και οικονομίας από την περίφημη «κοινωνία των ιδιωτών». Αυτή η κοινωνία των ιδιωτών, τόπος των αναγκών και των ανταλλαγών ανάμεσα σε μεμονωμένα άτομα, αυτοπαριστάνεται ως μια συμβατική ένωση ατομικοποιημένων νομικών υποκειμένων – έτσι ο χωρισμός κοινωνίας των ιδιωτών και Κράτους ανάγεται σε έναν ιδεολογικό μηχανισμό που βρίσκεται στο κέντρο των εμπορευματικών σχέσεων, στη φетиχοποίηση – εκπραγμάτωση του Κράτους με βάση τον περίφημο φетиχισμό του εμπορεύματος. Οι παραλλαγές αυτής της αντίληψης είναι πολλές, αλλά η πλοκή παραμένει η ίδια.», Νίκος Πουλαντζάς, Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός, Αθήνα, Εκδ. Θεμέλιο, 2001, σελ. 70-71

⁶ «το ποιος νέος τρόπος παραγωγής θα αντικαταστήσει τον παλιό, δεν εξαρτάται από το εμπόριο, αλλά από το χαρακτήρα του παλιού τρόπου παραγωγής», Καρλ Μάρξ, Το Κεφάλαιο, Τόμος III

αντίθετα, ήταν θεμελιωμένη και περιορισμένη από το γενικό καταμερισμό της εξουσίας, η οποία στηριζόταν στη σύμπτωση των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων υποταγής – ιδιοποίησης που προσδιόρισαν το φεουδαλικό τρόπο παραγωγής και εξαρτώταν από το «φεουδαλικό περιβάλλον» για την υπεράσπιση των προνομίων της.

Υπό αυτή την έννοια, η θέση της πόλης ήταν, και παρέμεινε μετά την υποστήριξη που της έδωσε το απολυταρχικό κράτος, θέση ενός συλλογικού μονοπωλίου. Το εμπόριο δεν ξέφευγε καθόλου από το μονοπωλιακό αυτό πλαίσιο, αλλά εξαρτώταν από την επιτυχία της πόλης να εξασφαλίζει πλεονεκτική θέση μεσάζοντα με τη βοήθεια συνηθισμένων μεθόδων, με το να συγκεντρώνει και να διοχετεύει συναλλακτικές πράξεις στη δική της αγορά, με το να επιβάλλει πωλήσεις και με το να απαγορεύει σε ξένους την άμεση πρόσβαση εφαρμόζοντας διάφορους νόμους ειδικά για αυτούς κ.λ.π.

Τίποτα δεν δείχνει καλύτερα τα όρια της κοινοτικής αυτής οικονομίας από την παρακμή και αναδίπλωση της μετά την ανάπτυξη της παγκόσμιας αγοράς και την εγκαθίδρυση της εξουσίας του εθνικού κράτους από το 16ο αιώνα και μετά. Τα ίδια τα «όρια» που είχαν επιτρέψει την στο έπακρο αυτονομία του εμπορικού κεφαλαίου στο φεουδαλικό τρόπο παραγωγής, έγιναν τώρα εμπόδιο για την παραπέρα ανάπτυξη του καπιταλισμού.

«Το φεουδαρχικό καθεστώς στο χωριό και το συντεχνιακό στις πόλεις εμποδίζαν το χρηματικό κεφάλαιο που σχηματίστηκε με την τοκογλυφία και με το εμπόριο να μετατραπεί σε βιομηχανικό κεφάλαιο. Οι φραγμοί αυτοί έπεσαν με τη διάλυση των φεουδαρχικών ακολουθιών, με την απαλλοτρίωση και τη μερική εκδίωξη του αγροτικού πληθυσμού. Η καινούργια μανιφακτούρα ιδρύθηκε σε παραθαλάσσια λιμάνια εξαγωγής ή σε ορισμένα σημεία της υπαίθρου που βρίσκονταν έξω από τον έλεγχο των παλιών πόλεων και του συντεχνιακού καθεστώτος τους. Σε αυτό οφείλεται η λυσσασμένη πάλη των corporate towns (παλιές πόλεις με συντεχνιακό σωματειακό καθεστώς) της Αγγλίας ενάντια σε αυτά τα καινούργια φυτώρια της βιομηχανίας» (Καρλ Μαρξ, Το Κεφάλαιο, Τόμος Ι).

4. Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο, να γίνει αναφορά τόσο στις εξαιρετικά σημαντικές αγροτικές εξεγέρσεις, ειδικά από το 14^ο αι. και ύστερα και του ρόλου τους στην κρίση της τιμαριωτικής οικονομίας, όσο και στους μύθους της παθητικής αγροτιάς και της επαναστατικής τάξης των πόλεων⁸. Οι μεταμορφώσεις της γαιοπροσόδου (καταβολή σε χρήμα) στις οποίες οδήγησαν, μολονότι δεν μετέβαλαν από μόνες τους τη φύση της φεουδαλικής γαιοπροσόδου προώθησαν την ανάπτυξη της εμπορευματικής παραγωγής, την κοινωνική διαστρωμάτωση του αγροτικού πληθυσμού και την ανάπτυξη της καπιταλιστικής γεωργίας. Αντίθετα, σε σύγκριση με το θεμελιώδη αυτό αγώνα στην ύπαιθρο γύρω από τη δημιουργία του υπερπροϊόντος, ο αγώνας των αστικών κοινοτήτων αφορούσε μόνο τη «διανομή του πλεονάσματος αφού είχε αφαιρεθεί από τους άμεσους παραγωγούς»

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι **διαπιστώνονται βασικές ανακοπές ή ασυνέχειες** στην «ιστορία» των πόλεων, οι οποίες ακυρώνουν τόσο μια γραμμική αντίληψη της «αστικοποίησης» ως διαδικασίας που συσχετίζεται με την οικονομική μεγέθυνση ή με την αυτόνομη δράση μιας «αστικής οικονομίας», όσο και του αυτόνομου πολιτικού ρόλου της μεσαιωνικής πόλης αναφορικά με το φεουδαλικό πολιτικό σύστημα, ως «πρωταγωνιστών» της ιστορίας. Αντίθετα, ήταν η επέκταση της αγοράς σε όλη

⁷ «Αυτό σήμαινε ακόμη τον αποκλεισμό της υπαίθρου από το συναλλακτικό μονοπώλιο της πόλης και από το συντεχνιακό μονοπώλιο της χειροτεχνικής παραγωγής: ή απαγόρευση της παραγωγής προϊόντων χαμηλής ποιότητας έξω από την πόλη ήταν ιδιαίτερα έντονη στα φλαμανδικά υφαντουργικά κέντρα από το 13ο ήδη αιώνα, με εκστρατείες τιμωρίας για την καταστροφή αργαλειών και βαφείων στα κοντινά χωριά, σε μια προσπάθεια δημιουργίας βιομηχανικού κενού και ιδιωτικής ενδοχώρας για την πρώτη ύλη και την πώληση αστικών αγαθών.», ο.π., σελ. 262

⁸ «...οι αγροτικές εξεγέρσεις στη Γαλλία, κατά τη διάρκεια της κρίσης του 17^{ου} αι., έφεραν την αστική τάξη των πόλεων να αμύνεται πλάι στους ευγενείς για την κοινωνική τάξη που στηριζόταν στην εξαγωγή της γαιοπροσόδου, έδειξε ότι οι εξεγέρσεις αυτές ήταν ο «κινήτης» πίσω από την επανένταξη τμήματος της αστικής τάξης στη φεουδαλική, στο πλαίσιο του νέου «κρατικού φεουδαλισμού» της απολυταρχίας.», ο.π., σελ. 260

την έκταση του κράτους, η οποία περιόρισε τις αστικές εμπορικές οικονομίες του φεουδαλικού τρόπου παραγωγής σε μια όλο και μικρότερη σφαίρα επιχειρήσεων, υπονομεύοντας τη συντεχνιακή παραγωγή με την ανάπτυξη των μανιφακτούρων και της βιομηχανίας στην ύπαιθρο και η εμφάνιση των εργοστασιούπολεων, η επέκταση της αναπαραγωγής του προλεταριάτου και της καπιταλιστικής γεωργίας, οι πολιτικοί αγώνες της ανερχόμενης βιομηχανικής αστικής τάξης και της αγροτιάς, σηματοδότησαν την απαρχή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, **οδήγησαν στη διάλυση του φεουδαλικού πολιτικού συστήματος και των φεουδαλικών σχέσεων παραγωγής, στην παρακμή των μεσαιωνικών πόλεων⁹ και στη δημιουργία μιας νέας ιεραρχίας καπιταλιστικών αστικών κέντρων, που αντιστοιχούσαν στο νέο κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας.**

Γενική συγκυρία: Αναδιάρθρωση στην παραγωγή, αναδιάρθρωση στο χώρο

Η σημασία των κοινωνικών και πολιτικών συγκυριών στην εξέλιξη της κεφαλαιακής συσσώρευσης είναι εξαιρετικά σημαντική στην εξέλιξη και τη μορφή των πόλεων, καθώς οι αλλαγές στις παραγωγικές δομές των οικονομιών αντανακλώνται σε γενικές γραμμές και στις αλλαγές στη χωρική δομή των πόλεων που σε μεγάλο βαθμό τις φιλοξενούν.

Στο πλαίσιο αυτό η κρίση υπερσυσσώρευσης του 1970 οδήγησε στην ανάγκη ευρύτερων διαρθρωτικών αλλαγών στην παραγωγική διαδικασία, σηματοδοτώντας την έναρξη της της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης που επέδρασε καθοριστικά στην εξέλιξη των χωρικών δομών, ιδιαίτερα στην Ευρώπη.

Ειδικότερα, **η ανάπτυξη μητροπολιτικών αστικών κέντρων και περιοχών διεθνούς εμβέλειας αποτελεί τη χωρική έκφραση της διαδικασίας διεθνοποίησης του κεφαλαιακού ανταγωνισμού**, που οδηγεί τις διαδικασίες κεφαλαιακής συσσώρευσης να παρουσιάζουν ολοένα και μεγαλύτερη ένταση με ισχυρές τάσεις συγκέντρωσης σε ορισμένες περιοχές, στις οποίες συγκεντρώνονται οι οικονομικοί, πολιτικοί και ιδεολογικοί όροι, που εξασφαλίζουν την αύξηση της κερδοφορίας του κεφαλαίου. Δηλαδή, από το **βαθμό ενσωμάτωσης συγκεκριμένων διαρθρωτικών αλλαγών** στις τοπικές παραγωγικές διαδικασίες, **την εξειδίκευση του παραγωγικού χαρακτήρα** των αστικών κέντρων αλλά και ευρύτερων περιοχών, σε δραστηριότητες όπου παρουσιάζονται συγκριτικά πλεονεκτήματα στις νέες συνθήκες διεθνούς ανταγωνισμού (π.χ. εκθεσιακές δραστηριότητες, αθλητική βιομηχανία, πολιτιστικές εκδηλώσεις, τουρισμός εξειδικευμένης κατεύθυνσης κλπ), **την εξασφάλιση των αναγκαίων υποδομών** (μεταφορικά δίκτυα, τηλεπικοινωνίες κ.α.), **την αναπροσαρμογή των εργασιακών σχέσεων** και την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, που θα ικανοποιούν τις νέες απαιτήσεις της κεφαλαιακής συσσώρευσης και γενικότερα τη **διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος και των φυσικών διαθέσιμων** ως παραγόντων καπιταλιστικής αξιοποίησης.

Ως συνέπεια, η αναδιάρθρωση, των παραγωγικών συστημάτων και των γενικών συνθηκών παραγωγής, των μητροπολιτικών αστικών κέντρων – περιοχών αποκτά κρίσιμη σημασία για τη συνολικότερη αναδιάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας, τόσο σε επίπεδο κοινωνικού σχηματισμού, όσο και σε επίπεδο υπερεθνικών οικονομικών ολοκληρώσεων, όπως αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και σε ευρύτερο διεθνές. Συνεπώς, η ύπαρξη διεθνών μητροπόλεων που λειτουργούν ως πόλοι μονοπωλιακών κεφαλαίων αποτελεί απαραίτητο στοιχείο μιας ενεργού παρουσίας στο διεθνή οικονομικό χώρο, **αποτελούν βασική προϋπόθεση αλλά και δείκτη για την τοποθέτηση ενός κοινωνικού σχηματισμού στις υψηλές βαθμίδες του διεθνή καταμερισμού εργασίας και την τοποθέτηση του σε συγκεκριμένη βαθμίδα στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα**, στο πλαίσιο ευρύτερων οικονομικών και ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, την τελευταία περίοδο, συντελείται στη χώρα μια γενικότερη αναδιάρθρωση τόσο σε σχέση με τη χωρική οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων και αντίστοιχα την οργάνωση του

⁹ «Εκεί που κάνει την εμφάνιση της (σ.σ. η κεφαλαιοκρατική παραγωγή) έχει συντελεστεί από καιρό κατάργηση της δουλοπαροικίας κι από αρκετό καιρό έχει αρχίσει να σβήνει το πιο λαμπρό που έχει δώσει ο μεσαίωνας, η ύπαρξη κυρίαρχων πόλεων.», Καρλ Μάρξ, Το Κεφάλαιο, Τόμος Ι

χώρου, ώστε να δημιουργηθούν ευνοϊκές συνθήκες για επενδύσεις σε διάφορους τομείς και κλάδους (τουριστική βιομηχανία, εμπόριο, υπηρεσίες κ.α.), όσο και σε σχέση με μια σειρά αστικών – μητροπολιτικών περιοχών (και με έμφαση στην περιοχή της Αθήνας), ώστε να λειτουργήσουν ως κόμβοι κεφαλαιακής συσσώρευσης, που στοχεύει στη διαμόρφωση μακροπρόθεσμων όρων κερδοφορίας του ελληνικού κεφαλαίου.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερα από την περίοδο των ολυμπιακών αγώνων έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση από το ελληνικό κεφάλαιο στην υλοποίηση μιας σειράς έργων υποδομής, στον εκσυγχρονισμό της χωροταξικής και πολεοδομικής νομοθεσίας και προσαρμογής της στην αντίστοιχη ευρωπαϊκή (ΓΠΧΣΑΑ, Ειδικά χωροταξικά, ΡΣΑ, ΓΠΣ-ΣΧΟΟΑΠ, Άρθρο 24Σ, ΣΔΙΤ), αλλά και κομβικές διαρθρωτικές τομές που αφορούν τη λειτουργία πλευρών του κρατικού μηχανισμού (τοπική αυτοδιοίκηση – Καποδίστριας Ι, νέος ΚΔΚ, Καλλικράτης).

Χωρικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις

Αναλυτικότερα, αίρονται όψεις της προηγούμενης μορφής διαχείρισης που είχαν κωδικοποιηθεί με διάφορες μορφές, όπως η διασφάλιση των όρων αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης μέσω κοινωνικών παροχών¹⁰ (δημόσια δωρεάν εκπαίδευση, εργασία, ασφάλιση, υγεία, στέγαση, δωρεάν μεταφορές, αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες, έργα προστασίας του περιβάλλοντος κλπ), υπό τη σκέπη του «κράτους δικαίου» και μια σχετική μέριμνα για την προστασία του περιβάλλοντος, έστω και με τη μορφή της θεσμικής κατοχύρωσης (άρθρο 24Σ κ.α.). Η ανάληψη από το κράτος παρόμοιων αναπαραγωγικών δαπανών αποτελούσε έναν κοινωνικό συμβιβασμό, ο οποίος σε οικονομικό επίπεδο εκφράστηκε ως απόσπαση από το κεφάλαιο ενός μέρους του κοινωνικού προϊόντος και επαναδιάθεση του στη συλλογική κατανάλωση, γεγονός που αυτόματα σηματοδοτούσε μια πτώση της κερδοφορίας της εργασίας¹¹. Η «επαναπόδοση» αυτού του μέρους του κοινωνικού προϊόντος στη διαδικασία της κεφαλαιακής συσσώρευσης πραγματοποιείται είτε άμεσα - στο πλαίσιο μιας δημοσιονομικής πολιτικής λιτότητας - με «ιδιωτικοποίηση» λειτουργιών ή με επιβολή τελών χρήσης (π.χ. νηπιαγωγεία), είτε έμμεσα με «επιχειρηματοποίηση» πλευρών του κρατικού μηχανισμού και ιδιαίτερα λειτουργιών πλευρών της τοπικής αυτοδιοίκησης (αναπτυξιακές εταιρίες κλπ).

Επίσης, η άμεση συσχέτιση της «ασ(υ)ικής» ανάπτυξης με τις διαδικασίες διεθνοποίησης του κεφαλαίου έχει και μια ομόλογη διαδικασία εσωτερικής αναδιάρθρωσης του αστικού χώρου και εντατικοποίησης των ενδοαστικών αντιθέσεων, που επιφέρει έντονη κοινωνική πόλωση και γεωγραφική περιθωριοποίηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού και της πόλης. Πολλαπλασιάζονται τα φαινόμενα αναβάθμισης και αναπτυξιακής δυναμικής σε ορισμένες περιοχές και πόλεις, γεγονός που συνδέεται με αύξηση του πληθυσμού, άνοδο της εξειδικευμένης απασχόλησης, πραγματοποίηση νέων επενδύσεων για βελτίωση των υποδομών (τουριστικές εγκαταστάσεις, περιοχές κατοικίας κλπ). Παράλληλα, τμήματα πόλεων υποβαθμίζονται (καταστροφή φυσικού περιβάλλοντος, αρχιτεκτονική και κτηριακή υποβάθμιση ολόκληρων συνοικιών) και πλήττονται - σε ευρεία κλίμακα - από τα φαινόμενα της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ ταυτόχρονα εντείνονται τα φαινόμενα υποβάθμισης και καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος και διαθεσίμων (όπως δασικές πυρκαγιές, αποπτώχευση εδαφών, τεχνικές παρεμβάσεις κ.α.).

Ειδικότερα, από την περίοδο προετοιμασίας και διεξαγωγής των ολυμπιακών αγώνων, παράλληλα με τη μετέπειτα διαχείριση των ολυμπιακών εγκαταστάσεων, την υλοποίηση μεγάλων τεχνικών έργων και παρεμβάσεων που αφορούν κυρίως έργα υποδομών και τη διαμόρφωση πόλων και αξόνων

¹⁰ «...η κοινωνία μας δεν αποτελεί γνήσια ανάπτυξη της λογικής ενός συστήματος, αλλά συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα σε κοινωνικές τάξεις, ανάλογα με τα ιδιαίτερα συμφέροντα τους. Η ανάπτυξη λοιπόν του καπιταλισμού συμβάδισε με την ανάπτυξη του εργατικού και δημοκρατικού κινήματος και με την κατάκτηση από αυτό, τουλάχιστον σε μερικές χώρες, πολιτικών ελευθεριών και κοινωνικών εγγυήσεων, ως προς το επίπεδο της ζωής. Έτσι φτάνουμε σε μια κοινωνική απαίτηση, που ιστορικά προσδιορίζεται από μια σειρά δικαιώματα στη ζωή (στέγαση, εξοπλισμός, υγεία, κουλτούρα κλπ), τα οποία αποσπάστηκαν από τους αστούς και από τους κρατικούς μηχανισμούς...», Μανουέλ Καστέλς, *Πόλη και κοινωνικοί αγώνες*, Αθήνα, Εκδ. Αγónας, 1980, σελ. 16

¹¹ «...η συλλογική κατανάλωση (στέγαση, εξοπλισμοί, μεταφορές κλπ) γίνεται ταυτόχρονα απαραίτητο λειτουργικό στοιχείο, μόνιμο αντικείμενο διεκδίκησεων και ελλειμματικός τομέας στην καπιταλιστική οικονομία», ο.π., σελ. 16

ανάπτυξης, αναπροσαρμόζονται οι οικονομικές, κοινωνικές και χωρικές δομές στο πλαίσιο του νέου μοντέλου ανάπτυξης που προωθείται, κυρίως για το ρόλο που καλείται να διαδραματίσει η μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας και ευρύτερα η περιοχή της Αττικής, στην κατεύθυνση των νέων αναγκών συσσώρευσης συγκεκριμένων μερίδων του ελληνικού κεφαλαίου.

Οι νέες λειτουργίες της πόλης που αναπτύσσονται συνδέονται με το νέο μοντέλο ανάπτυξης και επιφέρουν ένα διπλό αποτέλεσμα τόσο στην δομή και λειτουργία του αστικού χώρου, όσο και στην ποιότητα του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος. Νέα επιχειρηματικά κέντρα, νέοι εμπορικοί πόλοι, νέες ξενοδοχειακές και ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις, συγκροτήματα αναψυχής και διασκέδασης, θεματικά πάρκα, συνεδριακά και εκθεσιακά κέντρα, κόμβοι συνδυασμένων μεταφορών, αποθηκευτικοί χώροι, εγκαταστάσεις νέων τεχνολογιών, νέα συγκροτήματα γραφείων κ.ο.κ., αναδεικνύονται τόσο στο προϋπάρχον χωρικό σύστημα της πρωτεύουσας με εκτεταμένες επιχειρήσεις αναπλάσεων και με απελευθέρωση εκτάσεων με την αλλαγή των χρήσεων γης, όσο και στις εκτεταμένες νέες περιοχές που εντάσσονται σε αυτό, είτε πρόκειται για νέες αστικές περιοχές, είτε για περιοχές ορεινών όγκων ή δασικών περιοχών.

Παράλληλα, περιορίζεται η δυνατότητα παρέμβασης του λαϊκού παράγοντα στο εσωτερικό των μηχανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης, σε μια προσπάθεια άρσης τυχόν αντιφάσεων που αυτή θα απέρρεαν από τον αναβαθμισμένο ρόλο που καλείται πλέον να διαδραματίσει, με τη δημιουργία ευρύτερων αυτοδιοικητικών ενοτήτων (Καποδίστριας Ι, Καλλικράτης), οδηγώντας επιμέρους κοινωνικές διεκδικήσεις ή/και οργανωμένα τοπικά οικονομικά συμφέροντα να χάνουν το ειδικό τους βάρος στο τοπικό πολιτικό σύστημα εκπροσώπησης.

Τέλος, επιδιώκεται η προληπτική κάμψη κάθε μορφής αντίστασης και αμφισβήτησης του «αναπτυξιακού» μοντέλου που προωθείται από τις κυρίαρχες οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις, με τον οικονομικό, ιδεολογικό και αστυνομικό έλεγχο του δημόσιου αλλά και του ιδιωτικού χώρου. Η ενίσχυση της δημοτικής αστυνομίας και η σύσταση «Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Εγκληματικότητας» συντείνουν σε αυτή την κατεύθυνση.

Η όξυνση των αντιθέσεων στον αστικό χώρο

Η ανάδειξη πεδίων, στα οποία εκφράζονται οι κοινωνικές αντιθέσεις, κυρίως πεδίων αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, δε θα πρέπει να ιδωθεί ανεξάρτητα από την οικονομική και πολιτική συγκυρία που διαμορφώθηκε σταδιακά, κυρίως στο δυτικό κόσμο (καπιταλιστικό και μη) στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Αντίθετα, οι διεθνείς ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί, η ανάταση των εθνικοαπελευθερωτικών και των επαναστατικών κινημάτων (με αποκορύφωμα τον πόλεμο του Βιετνάμ), η αμφισβήτηση του μεταπολεμικού «κοινωνικού συμβολαίου», που έθετε σαφή όρια στις λαϊκές διεκδικήσεις, από ριζοσπαστικοποιημένα κομμάτια νεολαίας και εργαζομένων και τα πρώτα σημάδια της οικονομικής στασιμότητας με αποκορύφωμα την οικονομική κρίση του 1973, που αποτέλεσε την αφετηρία της διαδικασίας της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης με τη σημερινή της μορφή, ανέδειξαν σημαντικές αγωνιστικές διαθέσεις των μαζών, οι οποίες εκφράστηκαν με διάφορες μορφές στις δεκαετίες του 1960 και 1970.

Τις προηγούμενες δεκαετίες στις Η.Π.Α. και στους ανεπτυγμένους καπιταλιστικά κοινωνικούς σχηματισμούς της δυτικής Ευρώπης αναπτύχθηκαν κοινωνικοί αγώνες σχετικά με ζητήματα της διαχείρισης και λειτουργίας της πόλης και του χώρου. Με έμφαση στις δεκαετίες του '60 και του '70, όταν το «κοινωνικό κράτος βρισκόταν ακόμα σε πλήρη ανάπτυξη, συναντάμε στις Η.Π.Α. τις μεγάλες υπερτοπικές Κοινοτικές Οργανώσεις (με πιο γνωστή την οργάνωση ACORN – Association of Community Organizations for Reform Now), οι οποίες διαμόρφωσαν σε πολλές αστικές περιοχές διαφυλετικές και διαταξικές συμμαχίες διεκδικώντας βελτιώσεις στις κοινωνικές υποδομές, στη Γερμανία πρωτοβουλίες αναδείκνυαν παρόμοιες ελλείψεις, στην Ιταλία το κίνημα «αυτο-μείωσης» των τιμολογίων στις συγκοινωνίες και τις βασικές παροχές ηλεκτρισμού και επικοινωνιών επιχείρησε να μεταφέρει στο κράτος ένα ποσοστό του κόστους της αναπαραγωγής της εργατικής τάξης, ενώ στην Ισπανία και τη Γαλλία οι διεκδικήσεις επικεντρώθηκαν στο ζήτημα της κοινωνικής κατοικίας.

Αυτή την περίοδο, με ανάλογο τρόπο, στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό αναπτύσσονται παρόμοιοι κοινωνικοί αγώνες, καθώς η διαδικασία της χωρικής αναδιάρθρωσης, σε σχέση με τη χωρική οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, την οργάνωση των μητροπολιτικών περιοχών και γενικά με τη διαχείριση του αστικού χώρου και του φυσικού περιβάλλοντος, αποτελεί μια εξαιρετικά επιθετική επιλογή της αστικής τάξης και του κεφαλαίου, έκφραση της ακραίας όψης του φιλελεύθερου μοντέλου διαχείρισης. Παράλληλα, επιδιώκει τη συγκρότηση για το κεφάλαιο μιας ικανής κοινωνικής συμμαχίας προώθησης των συμφερόντων του, ενώ την ίδια στιγμή παλαιότερες παραχωρήσεις ή μηχανισμοί ενσωμάτωσης των λαϊκών αναγκών και διεκδικήσεων αίρονται με πολύ ταχείς ρυθμούς.

Στον αντίποδα, αυξάνεται ο ρυθμός, η έκταση και η ένταση των λαϊκών κινητοποιήσεων που σαν αντικείμενο έχουν το «πλαίσιο ζωής», τις μορφές και τους ρυθμούς της καθημερινής ζωής, αναδεικνύοντας μια καινούργια μορφή κοινωνικής σύγκρουσης, τα «κοινωνικά κινήματα πόλης», σε άμεση σύνδεση με τη συλλογική οργάνωση του τρόπου ζωής και με αντιφατικές πρακτικές, οι οποίες αμφισβητούν την κατεστημένη τάξη πραγμάτων. Τα ζητήματα αιχμής τους αφορούν την «καθημερινότητα», τον τρόπο δηλαδή που γίνεται αντιληπτή κυρίως η συνάρθρωση των υλικών όρων ζωής που επιφέρει η κοινωνική θέση του κάθε ατομικού υποκειμένου σε πεδία, που προοδευτικά, αναπτύσσονται τις τελευταίες δεκαετίες νέες κοινωνικές και πολιτικές αντιφάσεις λόγω των μορφών που λαμβάνει η καπιταλιστική ανάπτυξη.

Κωδικά, τα ζητήματα που αποτελούν αιχμές πάνω στις οποίες αναπτύσσονται τα κινήματα πόλης μπορούμε να πούμε ότι είναι :

- *Ζητήματα χωροταξίας που άπτονται άμεσα της ποιότητας ζωής (συνθήκες στέγασης του πληθυσμού, όροι δόμησης, οι μεταφορές, η ποιότητα των περιβαλλοντικών συνθηκών σε σχέση με το αστικό και φυσικό περιβάλλον, μεγάλα τεχνικά έργα και παρεμβάσεις στο αστικό και φυσικό περιβάλλον)*
- *Ζητήματα που άπτονται της ανάγκης κοινωνικής συνεύρεσης των κατοίκων (χώροι πολιτισμού, στέκια νεολαίας, αυτοδιαχειριζόμενοι χώροι)*
- *Ζητήματα πρόσβασης στον κοινωνικό εξοπλισμό (σχολεία, νοσοκομεία, βρεφικοί σταθμοί, κήποι, γήπεδα για αθλητισμό, πολιτιστικά κέντρα)*
- *Ζητήματα απομόνωσης ή/ και περιθωριοποίησης κοινωνικών και εθνοτικών ομάδων (γυναίκες, ηλικιωμένοι, οικονομικοί μετανάστες)*
- *Ζητήματα πολιτικών ελευθεριών που σχετίζονται με τη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης.*

Επί της ουσίας, τα «κινήματα πόλης» εκφράζουν την όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων και αναδεικνύουν νέα επίπεδα έκφρασης του λαϊκού κινήματος και της ταξικής πάλης, τόσο σε πεδία αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, όσο και στα νέα πεδία καπιταλιστικής κερδοφορίας, καθώς το βάθεμα της καπιταλιστικής κυριαρχίας και η ακόμα παραπέρα κοινωνικοποίηση των όρων παραγωγής και αναπαραγωγής του κεφαλαίου αναδεικνύουν νέα πεδία έκφρασης της ταξικής πάλης. Η ανάπτυξη τους αποτελεί αναπόφευκτη έκφραση του λαϊκού – ταξικού κινήματος, έστω και με ένα αντιφατικό τρόπο, εκτός του κλασικού πυρήνα της παραγωγικής διαδικασίας αλλά στη σφαίρα των αναπαραγωγικών διαδικασιών τόσο της εργατικής δύναμης αλλά και των αναγκαίων γενικών συνθηκών παραγωγής που εγγυώνται τους όρους της καπιταλιστικής κερδοφορίας.